

УДК 321.01

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2025-3\(79\)-10](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2025-3(79)-10)

Олександр СТРИЖАК

аспірант кафедри політології, права та філософії,
Ніжинський державний університету імені Миколи Гоголя,
o7926480@gmail.com
ORCID: 0009-0000-3809-8259

ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУЦІЙ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Проаналізовано трансформацію політичних інституцій України в умовах повномасштабної російсько-української війни. Діяльність всіх органів влади здійснюється в особливих умовах, підтверджених режимом воєнного стану. Верховна Рада України як головний законодавчий орган з метою дотримання норм безпеки в умовах війни працює де-факто у закритому режимі. Попри те, що Верховна Рада України загалом адаптувалася до нових політичних реалій та виконує свої головні функції ключові результати прийнятих рішень на сесійних засіданнях стають відомі широкому українському загалу вже постфактум, що впливає як на легітимізацію самих рішень, так і власне правомочність самої провідної законодавчої інституції. Саме тому, навіть в умовах воєнного стану, гостро постає питання вдосконалення роботи Верховної Ради з метою розширення комунікаційної взаємодії з суспільством задля підвищення довіри до головного законодавчого органу держави.

З'ясовано, що в умовах повномасштабної війни різко трансформувалася така політична владна одиниця виконавчого ґатунку як інститут Президента України. Доведено, що за умов воєнного стану помітно розширилися повноваження Президента України як Верховного Головнокомандувача Збройних сил України. Позаяк така ситуація може носити негативний характер та ускладнити зворотній транзит до парламентсько-президентської форми правління по завершенню війни. Також дисбаланс повноважень Президента України та Кабінету Міністрів України як провідної інституції виконавчої владної гілки може негативно позначитися на формуванні та реалізації стратегії повоєнної відбудови держави.

Підтверджено, що повномасштабна війна та режим воєнного стану стали перепорою у динаміці реформування судової інституції як однієї з трьох гілок політичної влади. Додає негативу й проблема ресурсного та кадрового забезпечення судів, що викликано бойовими діями та релокацією судів і внутрішнім переміщенням суддів. Зазначено, що за умов повномасштабної війни значна кількість політичних партій так і не знайшли свого місця в нових реаліях динаміки суспільно-політичних процесів, а відтак вся партійна система має низький рівень суспільної довіри. Врешилі лише українське громадянське суспільство, яке значною мірою заміщає інші політичні інституції в умовах війни завдяки активізації та високій динаміці волонтерського руху користується найвищим рівнем суспільної довіри.

Все ж доведено, що політичні інституції України в умовах повномасштабної війни функціонують у надзвичайному режимі, адаптуючись до викликів, пов'язаних з агресією. Незважаючи на повномасштабну війну, вони зберігають свою дієздатність та в цілому забезпечують життєдіяльність держави.

Ключові слова: політичні інституції, російсько-українська війна, Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, громадянське суспільство.

Oleksandr Stryzhak. FUNCTIONING OF POLITICAL INSTITUTIONS OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF A FULL-SCALE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

The transformation of political institutions of Ukraine in the conditions of a full-scale Russian-Ukrainian war is analyzed. The activities of all government bodies are carried out in special conditions, confirmed by the martial law regime. The Verkhovna Rada of Ukraine, as the main legislative body, in order to comply with security standards in wartime, operates de facto in a closed mode. Despite the fact that the Verkhovna Rada of Ukraine has generally adapted to new political realities and performs its main functions, the key results of decisions made at sessional meetings become known to the broad Ukrainian public only post-factum, which affects both the legitimation of the decisions themselves and the actual authority of the leading legislative institution itself. That is why, even in conditions of martial law, the issue of improving the work of the Verkhovna Rada in order to expand communication interaction with society in order to increase trust in the main legislative body of the state is acute.

It was found that in conditions of a full-scale war, such a political power unit of the executive type as the institution of the President of Ukraine has undergone a sharp transformation. It is proven that under martial law, the powers of the President of Ukraine as the Supreme Commander-in-Chief of the Armed Forces of Ukraine have significantly expanded. Since such a situation may be negative and complicate the return transit to the parliamentary-presidential form of government after the end of the war. Also, the imbalance of powers of the President of Ukraine and the Cabinet of Ministers of Ukraine as the leading institution of the executive branch of government may negatively affect the formation and implementation of the strategy for the post-war reconstruction of the state.

It is confirmed that the full-scale war and the martial law regime have become an obstacle to the dynamics of reforming the judicial institution as one of the three branches of political power. The problem of resource and

personnel support for the courts, which is caused by hostilities and the relocation of courts and the internal movement of judges, also adds to the negative. It is noted that under conditions of full-scale war, a significant number of political parties have not found their place in the new realities of the dynamics of socio-political processes, and therefore the entire party system has a low level of public trust. Ultimately, only Ukrainian civil society, which largely replaces other political institutions in conditions of war due to the activation and high dynamics of the volunteer movement, enjoys the highest level of public trust.

Nevertheless, it has been proven that the political institutions of Ukraine in conditions of full-scale war function in an emergency mode, adapting to the challenges associated with aggression. Despite the full-scale war, they retain their operational capacity and generally ensure the vital activity of the state.

Key words: *political institutions, Russian-Ukrainian war, Verkhovna Rada of Ukraine, President of Ukraine, Cabinet of Ministers of Ukraine, civil society.*

Постановка проблеми. Повномасштабне військове вторгнення Росії в Україну від 24 лютого 2022 року стало по-справжньому етапним вододілом світових, регіональних та національних політичних процесів. Події в Україні останніх років за будь-яких обставин вплинуть на стан глобальної системи безпеки, а також функціонування міжнародних політичних (міжнародних організацій, об'єднань та рухів) та національних (органів державної влади та урядових і неурядових організацій) інституцій. Проте найдинамічніші зміни у функціонуванні політичних інституцій відбулися саме в Україні. 24 лютого 2022 року в Україні було введено воєнний стан Указом № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», який підписаний Президентом України. В цих умовах постала необхідність адаптивної трансформації роботи всіх органів державної влади: законодавчої, виконавчої та судової і закінчуючи міністерствами та відомствами, а також місцевими органами влади. Вже четвертий рік поспіль вся діяльність державних інституцій спрямована на забезпечення обороноздатності, підтримку військових, та вирішення гуманітарних питань, пов'язаних з війною.

Варто відзначити, що всі органи державної влади, за великим рахунком, перейшли у роботу в екстреному/воєнному «турборежимі». Відтак через введення воєнного стану та повномасштабні бойові дії в Україні наразі призупинено всі електоральні процеси: вибори Президента України; Верховної Ради та органів місцевого самоврядування; депутатів обласних, районних, сільських, селищних і міських рад, а також селищних та міських голів.

Ключові політичні інституції держави, такі як президент, уряд, парламент та судова система, продовжують функціонувати в надто специфічних умовах, адже їхня діяльність зазнає небачених раніше коректив, пов'язаних із надзвичайним станом та військовими діями, що повсякдень відбуваються на території України. Слід зауважити, що такі зміни торкаються не лише порядку денного та пріоритетів внутрішньої і зовнішньої політики, але

й власне методів ухвалення рішень, взаємодії між гілками влади та комунікації з суспільством тощо. Дедалі з'являються нові форми політичної участі, громадянської активності, а також загострюються питання національної безпеки та оборони. Все це можна розцінювати як єдиний потужний виклик Україні, що за своїми масштабами перевершує всі загрози національній безпеці, що поставали з часів здобуття незалежності.

Відтак постає необхідність постійного наукового моніторингу діяльності українських політичних інституцій в нових безпекових реаліях, що має формувати підґрунтя для надання численних теоретичних, методологічних та практичних рекомендацій органам державної влади в Україні. Реалізація такого задуму можлива за рахунок поглиблених наукових розвідок та публікацій результатів досліджень у наукових статтях та монографіях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика висвітлення сутності функціонування політичних інституцій України в умовах повномасштабної війни знайшла своє відображення в низці публікацій науковців, політичних експертів та журналістів. Передусім слід звернути увагу на чисельні розвідки українських науковців, які активізували свою увагу до цієї проблематики на тлі посилення загроз українському суверенітету. Серед таких варто назвати публікації таких авторів як Г. Зеленько [3], Ю. Кобець [5], О. Кондратенко [6], Н. Кононенко [7], О. Малисник [8], А. Матвійчук [9], С. Наумкіна [10], Ф. Семенченко [17], Г. Уджмаджурідзе [18] та ін.

У розвідках вказаних вчених йдеться зокрема про те, що в умовах війни простежується відкриття нових можливостей у політичній та медійній сферах. Натомість, за твердженням науковців, наразі зберігається проблема ефективності та необхідності вдосконалення взаємодії громадських організацій та державних інституцій через посилення механізмів зворотного зв'язку й усунення ряду бюрократичних перепон. Водночас, автори стверджують, що в умовах російської агресії саме органи місцевого самоврядування в

Україні стали ключовими елементами у забезпеченні стабільності та безпеки на місцевому рівні, адже вони змогли адаптуватися до нових викликів, зберігаючи здатність забезпечувати життєво важливі функції для українських громадян.

Також дослідники доходять висновку про те, що політична система України в умовах повномасштабної війни продемонструвала впевнену стійкість, адаптивність, ефективність, а також здатність до виживання та вміння адаптуватися до умов зовнішнього середовища. Адже різкі зміни в політичній системі України у перші місяці повномасштабної війни стали підґрунтям для посилення всієї вертикалі виконавчої влади, обмеження діяльності політичних партій та переорієнтації роботи всього державного апарату на забезпечення воєнних потреб України.

Саме такий стан політичної системи забезпечив функціонування держави та підтримку її обороноздатності. Позаяк слід погодитися з авторським твердженням Г. Уджмаджурідзе про те, що політична активність населення перевищує можливості та компетенції політичних інституцій. Адже саме політична активність населення сьогодні спрямована на критику влади через недостатню ефективність мобілізації ресурсів суспільства [18].

Серед зарубіжних науковців, котрі прямо чи дотично займалися проблематикою функціонування політичних інституцій слід назвати таких авторів, як от Н. Адамс [21], К. Шмельце [23], Д. Штолле [24] тощо. Зазначені вчені приділяють помітну увагу теоретичним питанням легітимації політичних інституцій різних рівнів та їх впливу на підтримку функціонування поточної діяльності державної системи.

Метою статті є аналіз специфіки та особливостей функціонування політичних інституцій України в умовах повномасштабної агресії Російської Федерації. Передбачено розкриття сутності роботи законодавчої, виконавчої та судової гілок влади в Україні як ключових державних інституцій, а також громадянського суспільства як потужного інструменту впливу на державні інституції.

Виклад основного матеріалу. Зауважимо, що нині всі державні та політичні інституції працюють у досить специфічних умовах – відповідно до «Регламенту Кабінету Міністрів України в умовах воєнного стану», Закону України «Про правовий режим воєнного стану» та постанови «Про правовий режим воєнного стану» [15]. Запровадження нових правових механізмів регламентує: призупинення виборів до органів влади всіх рівнів; заборону проведення референдумів, демонстрацій, мітингів

тощо. Також введення воєнного стану в Україні створило нові умови для трансформації державного управління т територіально-політичною системою шляхом створення обласних і районних військових адміністрацій та надання відповідним органам державної влади й військовому командуванню повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної [5, с. 29]. Така модель організації влади зводиться до того, що першочерговим завданням держави є швидке прийняття стратегічних рішень в умовах війни та/або вирішення ключових питань спричинених війною.

Слід зауважити, що проведення будь-яких виборів в Україні в умовах воєнного стану унеможливило ціла низка як об'єктивних (породжених війною), так і суб'єктивних (внутрішніх) факторів, як от: низький рівень явки в умовах ведення бойових дій та загроз нанесення повітряних ударів з боку Росії, що знизить ступінь легітимності новообраних представників влади; викидання в публічну площину інформації, яка становить державну таємницю, що є прямою загрозою національній безпеці; гарантування безпеки громадян у ході виборчої кампанії навіть у регіонах, де не ведуться бойові дії; мільйони внутрішньо переміщених жителів України та воєнних біженців не мають змогу віддати свій голос, що також підриває легітимність потенційно обраної влади [4, с. 23].

За логікою системного аналізу слід розпочати свій виклад з розгляду законодавчої політичної інституції, якою є Верховна Рада України (ВРУ). Верховна Рада як і інші державні та політичні інституції функціонує в особливому режимі воєнного стану та мобілізації. Діяльність українського парламенту спрямована на виконання своїх функцій з метою забезпечення збереження демократичних інституцій, а також прав і свобод громадян. Про це свідчить злагодженість та консолідована робота у парламенті політичних сил у перші місяці російського повномасштабного вторгнення, що дозволило ухвалювати необхідні закони, а відтак і стратегічні політичні рішення.

ВРУ приймає закони, які є вкрай необхідними для мобілізації найширшої палітри ресурсів, а також тих, котрі необхідні для фінансування оборони, адаптації правової системи до воєнного стану. При всьому варто звернути увагу й на спектр проблем, викликаних як суб'єктивними (внутріполітичними), так і об'єктивними (воєнними) причинами. Правовий режим воєнного стану унеможливило проведення виборів до Верховної Ради України як й інших органів влади у встановлені законодавством терміни, що так чи інакше позначається на якості роботи та соціального сприйняття полі-

тичного режиму, адже саме вибори є інструментом легітимації влади через рівне й вільне волевиявлення громадян [4, с. 22]. Слід наголосити, що рівень довіри населення до українського парламенту у 2024–2025 склав досить низьку позначку й коливається, згідно соціологічних даних на рівні 11–19% [13]. Така ситуація, пов'язана з падінням суспільної довіри до представницького органу, стає викликом для демократії України, адже це відбувається на тлі зростання довіри населення до силових структур [14].

Варто погодитися з українською дослідницею Н. Кононенко, яка справедливо відзначає, що: «Відсутність чіткого механізму подолання урядових криз, таких як вотум недовіри, підштовхує політичних акторів до кулуарних домовленостей, що негативно впливає на легітимність урядів і парламенту. На відміну від країн, таких як Німеччина, де відставка уряду можлива лише за умови створення нової парламентської більшості, в Україні відставка урядів часто відбувається через політичні домовленості, а не через парламентські ініціативи» [7, с. 62]. До всього така важлива процедура як відставка українського прем'єр-міністра доволі рідко відбувалася з ініціативи парламенту, що також свідчить про слабкість цієї політичної інституції та політичної системи держави в цілому [7, с. 63].

Ще однією проблемою, яка ускладнює функціонування українського парламенту є відсутність системності у роботі парламентських коаліцій. Власне як відзначає знана українська вчена-політолог Г. Зеленько: «Правова неврегульованість діяльності парламентських коаліцій дозволяє політичним акторам в Україні використовувати в реальному житті цей інструмент для реалізації власних інтересів (за принципом каламутної води), що стає однією з причин інституційної деградації як уряду, так і Верховної Ради» [3, с. 56]. Все це вказує на необхідність вжиття заходів задля підвищення ефективності роботи ВРУ, що сприятиме зростанню якості законотворчості та покращення іміджу вищого представницького органу держави. Адже однією з ключових проблем окрім відсутності публічного порядку денного пленарних засідань залишається повільна адаптація українського законодавства до порядку денного та правових норм ЄС [12].

Згідно з Конституцією України восени 2023 року мали б відбутися чергові парламентські вибори, а весною 2024 року повинні би пройти президентські вибори. Однак, такі електоральні процеси мали би проходити за умови відсутності воєнного стану. Водночас та ж Конституція України не регламентує проведення президентських виборів в умовах воєнного стану. І як це не банально, але в політиці є

умовне правило, за яким наступні вибори починаються на другий день після встановлення результатів чергових виборів [11, с. 109]. Так чи інакше подібний стан речей демонструє обмеження низки прав і свобод громадян, що впливає на стан підтримки демократії в державі загалом. За таких обставин важливим є формування підтримки балансу між безпековими потребами та необхідністю супроводу прозорості та підзвітності влади.

Крім того, до наріжних проблем слід віднести функціонування Верховної Ради України за умов збереження воєнного стану в закритому режимі, що мінімізує її діалог із суспільством. Нагадаємо, що телеканал «Рада» припинив трансляцію парламентських засідань після початку повномасштабного вторгнення в Україну. З міркувань безпеки, інформація про засідання та деякі рішення може бути оприлюднена постфактум. Позаяк превалювання непублічних практик призводить до падіння суспільної довіри до парламенту та делегітимізує його як політичну інституцію. Адже населення не має змоги реально оцінити парламентський процес та стан ухвалення політичних рішень – важливих для забезпечення життєдіяльності країни й гарантій соціальної безпеки. До всього додається і розбалансованість монобільшості, якій часто не вистачає голосів для самостійного ухвалення політичних рішень. Негативно позначається на характері роботи Верховної Ради й неповнота її складу, що виникла унаслідок окупації Росією українських територій (втрата мажоритарних округів через окупацію АРК Крим та ОРДЛО, а тому не було обрано 26 депутатів до ВРУ у 2019 році), а також через те, що низка народних депутатів з низки причин втратили свої мандати. Відтак чисельність ВРУ на сьогодні складає 398 народних депутатів замість 450 – визначених Конституцією України.

Повномасштабне вторгнення Росії змінило очікування, а відтак і вимоги до інституту глави держави. Президент як і уряд після повномасштабного російського вторгнення отримав значно більше повноважень для прийняття оперативних та стратегічних рішень, які передусім стосуються протистояння відкритій агресії. Відтоді Президент України, як Верховний Головнокомандувач, є ключовою фігурою в умовах війни, адже в цілому очолює оборону України. Не буде перебільшенням умовивід про те, що Президент України здійснив перехід від політичних функцій та публічної складової до прийняття швидких оперативних рішень задля гарантування національної безпеки і оборони та позиціонування країни на міжнародних майданчиках.

Завдяки збереженню керованості ключовими державними інституціями та позиціонування

себе у якості політичного лідерства В. Зеленському вдалося зберегти динаміку консолідації українського народу та мобілізувати його до протистояння російській повномасштабній війні. Такий стан речей вплинув на те, що на березень 2023 року рейтинг чинного президента сягав майже 70%. Нинішній рівень народної підтримки В. Зеленського коливається на рівні 57–59% [16]. Тож, можна констатувати, що різке зростання рейтингу Президента України було зумовлено повномасштабною агресією Росії за умов якої лідер України продемонстрував рішучість та не полишив державу пори рекомендації провідних західних політиків та низки закордонних спецслужб. Натомість допущення низки політичних помилок та збереження/поглиблення негативних тенденцій у соціально-політичній ситуації держави створюють підґрунтя до поступово падіння популярності президента, а з тим і зниження його політичного рейтингу.

Тим часом різко наростає дискурс довкола розширення повноважень Президента України, що відбувається упродовж трьох років повномасштабної війни. Можна констатувати факт про збереження неформального впливу глави держави на всі три гілки влади та місцеве самоврядування, що несе загрози підвалинам демократії. Така ситуація динамізує формує транзит/трансформацію України з парламентсько-президентської моделі республіки до президентсько-парламентської/семіпрезиденталістської, або навіть до класичної президентської. Президент України як Верховний Головнокомандувач в умовах дії воєнного стану посилив свої повноваження і саме його Офіс, очолюваний А. Єрмаком, найбільше впливає на зміст державної політики [4, с. 16]. Означене дає підстави для суджень про збереження розширених президентських повноважень після завершення російсько-української війни. Натомість Закон України про воєнний стан прямо забороняє обмеження базових громадянських свобод, гарантованих частиною дугою статті 64 Конституції України [15].

Одним із негативних наслідків дисбалансу повноважень виконавчої гілки влада стала резонансна подія наприкінці липня 2025 року, пов'язані з різким обмеженням повноважень та діяльності антикорупційних інституцій – Національного антикорупційного бюро України (НАБУ) і Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП) з подальшим підпорядкуванням Генеральному прокурору, який є квотою Президента України у висуненні його кандидатури до ВРУ на її згоду щодо призначення на цю посаду. Врешті лише під тиском громадянського суспільства України й колективного Заходу НАБУ та САП вдалося повернути незалежність їх функціонування.

Звісно, що в умовах війни саме Президент України як Верховний Головнокомандувач замикає на собі вплив на прийняття як внутрі-, так і зовнішньополітичних рішень. Тут надмірна концентрація довкола президента може бути виправдана за умов воєнного стану, натомість створює значні ризики для повоєнного демократичного розвитку й всезагальної відбудови держави. Відтак паралельно постає гостре питання на кшталт – чи вдасться Україні уникнути скошування до авторитарної моделі управління надмірною персоніфікацією особи президента? Адже парламентська монобільшість дозволяла президентові мати фактичну монополію на виконавчу владу встановивши при цьому де-факто президентську республіку [6, с. 100].

Слід також відзначити, що в умовах воєнного стану традиційна політична діяльність «згортається», переживає обмеження, пов'язані як з технічною неможливістю реалізації демократичних процедур, так і з намаганням правлячої еліти нівелювати вплив політично-опозиційних партійних структур [5, с. 30]. Попри те, що у Конституції України немає ніяких заборон щодо проведення президентських виборів, вони прописані у законі України про правовий режим воєнного стану, яким прямо забороняється проведення будь-яких виборів під час дії воєнного стану. Так, відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» було встановлено заборону проведення віх видів виборів: вибори Президента України, Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування. Адже проведення виборів несе загрозу життю та здоров'ю громадян і суперечить конституційним вимогам до виборів. Більше того, у потенційних виборах право голосу будуть позбавлені як внутрішні переселенці, так і сотні тисяч осіб, призваних до лав Збройних сил України, які нині перебувають у зоні бойових дій.

Натомість відбуваються спекуляції й маніпуляції щодо проведення таких виборів як в Україні, так і за кордоном. У пропагандистських російських пабліках тиражується теза про встановлення «диктаторського режиму в Україні». Головною тезою Кремля є запевняння українців та міжнародну спільноту про відсутність в Україні легітимної влади у зв'язку із закінченням повноважень президента В. Зеленського у травні 2024 року. Все це, так чи інакше, здійснюється з метою соціально-політичної дестабілізації ситуації в Україні.

Такого штибу пропаганда необхідна Росії з кількох причин. По-перше, делегітимація

українського керівництва є банальною підставою для продовження Росією війни проти України; по-друге, РФ таким чином демонструє світу про неможливість вести перемовини щодо призупинення вогню у зв'язку з нелегітимністю української влади; по-третє, такі пропагандистські заяви спрямовані на переконання світової спільноти не лише у нелегітимності українських владних інституцій, але й у повній відсутності в Україні демократії. Саме виходячи з цього В. Путін відзначився заявами про необхідність запровадження щодо України зовнішнього управління. Все ж російська пропаганда довкола теми виборів в Україні традиційно діє за стратегією «тисячі версій» – наповнення інформаційного поля великою кількістю різноманітних заяв, які іноді суперечать одна одній. Це дезорієнтує читача, який швидко втомлюється від намагань розрізнити факти й неправду [20]. Тим часом дискусії та спекуляції довкола можливого/необхідного проведення президентських виборів (під час або після війни) посилюються і в Україні на тлі наростання амбіцій у лідерів різного штибу як провладних, так і опозиційних політичних сил. Так, лідер партії «Європейська Солідарність» П. Порошенко зробив кілька заяв про можливість проведення президентських виборів 26 жовтня 2025 року [1]. Натомість соопитування демонструють, що більшість українців не підтримують проведення виборів під час війни.

Кабінет Міністрів України (КМУ) як й інші державні інституції працює відповідно до «Регламенту Кабінету Міністрів України в умовах воєнного стану», Закону України «Про правовий режим воєнного стану» та постанови «Про правовий режим воєнного стану» [14]. Тож така модель організації влади зводиться до того, що першочерговим завданням держави є швидке прийняття стратегічних рішень в умовах війни та вирішення ключових питань спричинених війною. Відповідно до своїх функцій та повноважень КМУ здійснює регуляторні дії щодо оптимізації функціонування економіки в режимі воєнного стану, спрямовані на забезпечення потреб оборони та стабілізацію фінансової системи (наприклад, обмеження експорту, спрощення імпорту, перерозподіл бюджетних коштів). Правовий режим воєнного стану, як вже відзначалося, унеможливує проведення виборів до Верховної Ради України у встановлені законодавством терміни, а відтак і конкурентного формування якісно нового уряду, що мав би постати у результаті електоральної змагальності різного роду політичних сил. Все це так чи інакше позначається на якості політичного режиму, адже саме вибори є інструментом

легітимації влади через рівне й вільне волевиявлення громадян [4, с. 22].

Вищий орган виконавчої влади, яким є КМУ загалом так і не став ключовим центром вироблення стратегії розвитку держави. Позаяк Кабміну України, нехай з великими труднощами, вдається координувати всі ключові сфери внутрішньої та зовнішньої політики, а саме: стабільність функціонування економіки та енергосистеми, забезпечення соціальних виплат, допомогу переміщеним особам, відбудову інфраструктури, сприяє активному залученню міжнародної фінансової та військової допомоги. Загалом, попри труднощі, Кабінет Міністрів координує роботу міністерств та інших центральних органів виконавчої влади для ефективного реагування на виклики війни.

Власне судова гілка влади України в умовах повномасштабної війни забезпечує переслідування державної зради та колабораціонізму, розглядає справи, пов'язані з порушенням прав та свобод людини у воєнний час та сприяє всіх правових структур на кшталт Вищої ради правосуддя. Позитивним моментом у роботі судової системи стало ухвалення ВРУ 21 серпня 2024 року закону про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду (МКС), що дозволить Україні брати повноцінну участь у роботі МКС, яка спросить тим самим обмін інформацією та доказами між національними органами кримінального переслідування та МКС. Ще одним позитивом стало оновлення процедури добору суддів у місцеві суди та оголошення конкурсних доборів до апеляційних судів Вищого антикорупційного суду. Позаяк досі зберігається відсутність стратегії судової реформи та неповнота ефективності механізмів забезпечення підзвітності суддів. Також Вищий кваліфікаційний комісії суддів (ВККС) бракує інституційної спроможності для одночасного проведення численних кадрових процедур. Крім всього, повномасштабна війна негативно впливає на ресурсне та кадрове забезпечення судів, що викликано бойовими діями та релокацією судів і внутрішнім переміщенням суддів [12].

Ще один важливий індикатор політичного режиму – політичні партії мають найнижчий рівень довіри до населення. Криза довіри до політичних партій як одного із головних суб'єктів політичного простору в Україні напряду пов'язана з браком довіри до парламенту. Адже політичні партії України продовжують переживати системну атомізацію, а їх кількість не переростає в якість. В умовах повномасштабної війни значна кількість політичних партій так і не знайшли свого місця в нових реаліях динаміки суспільно-політичних процесів. Війна поглиблює поляризацію полі-

тичного простору в Україні, що може стати підґрунтям до появи «партії військових» [8, с. 85]. Крім всього, соціологічні дослідження визначають доволі низький рівень суспільної довіри до політичних партій. Діяльність як політичних партій та низки громадських організацій була обмежена в рамках забезпечення й підтримки національної безпеки. Зокрема, було призупинено діяльність політичних партій, пов'язаних з Росією. На цьому тлі позитивним моментом стало прийняття Закону «Про колабораціонізм» та рішення РНБО від 18 березня 2022 року призупинила діяльність низки політичних партій, які мали антиукраїнську позицію в умовах повномасштабної війни. Так, було призупинено діяльність кількох десятків політичних партій, таких як: «Опозиційна платформа – за життя», «Партія Шарія», «Держава», «Ліва опозиція», «Опозиційний блок», «Союз лівих сил» та ін. [4, с. 26].

Водночас повномасштабна війна з Росією безпосередньо вплинула й на активність громадянського сектору, адже відтепер громадянське суспільство змушене брати на себе чимало відповідальності й замішувати собою державні функції на найскладніших політичних ділянках. Свідченням тому є активне розгортання волонтерського руху в Україні, спрямованого передусім на допомогу потреб Збройним силам України (ЗСУ), а також забезпечення контролю за прозорістю використання оборонних ресурсів, протидії дезінформації тощо. Характерно, що наразі волонтерські організації надто розширили свою діяльність, щоб заповнити прогалини в державних послугах, котрі надаються державними установами. Про усталеність громадянського суспільства України свідчить збереження у 2024–2025 роках високого рівня довіри до волонтерських організацій, яка перебуває на позначці 85% та громадських організацій, котра перевищує 60% [12].

Основними функціями, які виконували волонтерські групи, були громадська безпека та оборона, інформаційна політика та інформаційна безпека, допомога збройним силам та військовим госпіталям, а також допомога внутрішньо переміщеним особам із зони конфлікту [19]. В умовах повномасштабної війни українське суспільство проявило чи не найвищу форму організованості, яка вилилася в досить потужний волонтерський рух, котрий, однак, так і не набув всезагального масштабного характеру. Досить багато груп громадянського суспільства не мали достатнього фінансування або залежали від зовнішніх спонсорів. Врешті громадські об'єднання волонтерського штибу, за численними опитуваннями, користуються найбільшою популярністю в україн-

ському суспільстві поряд зі Збройними силами України [22].

З початком повномасштабної війни Росії проти розпочався якісно новий етап функціонування як громадянського суспільства загалом, так і волонтерського руху зокрема як його важливої тепер вже складової. Вся активність волонтерських організацій наразі спрямована на ЗСУ. Відтак згідно соціологічних досліджень 77% різних благодійних організацій України так чи інакше допомагають ЗСУ передусім за рахунок переорієнтації своєї попередньої діяльності [2].

До всього слід додати, що лише упродовж 2022 року кількість благодійних об'єднань (благодійних фондів, благодійних організацій, громадських організацій, волонтерських організацій) зросла з 830 до 6367 одиниць або у дев'ять разів [2]. Також упродовж 2022–2024 років українське волонтерство стало більш структурованим, організованим та професійним, адже більшість волонтерських організацій розпочало конкурентне змагання за ресурси, увагу преси та кваліфікованих волонтерів-організаторів, зокрема й очільників благодійних фондів. Отже, з початком повномасштабної російсько-української війни відбувся черговий сплеск громадської активності, що виразилося в масовому волонтерському рухові, спрямованому на допомогу ЗСУ.

Висновки. Таким чином, в умовах повномасштабної війни різко прискорилося трансформація політичних інституцій та відбулися адаптивні зміни політичного поля України. Простежується криза парламентаризму. Верховна Рада України, попри збереження спроможності виконання своїх прямих завдань, в умовах воєнного стану працює де-факто в закритому режимі, що негативно позначається на легітимації цієї інституції та законотворчому процесі загалом. Закритість функціонування ВРУ унеможливорює об'єктивність суспільної оцінки її діяльності. Відбулося різке розширення повноважень Президента України як Верховного Головнокомандувача, що несе загрози перетворення України у президентську республіканську модель з тенденціями до проявів авторитаризму. Негативно позначається воєнний стан і на функціонуванні Кабінету Міністрів України та судової гілки влади, яка переживає зниження реформаторської динаміки. До всього стан повномасштабної війни уповільнює та затримує проведення ключових реформ у державі загалом. Натомість інститут громадянського суспільства зміцнив свої позиції, а його продукт волонтерство, що заміщує собою роль держави на багатьох напрямках, передусім у підтримці ЗСУ, заручається поряд з ними найвищою суспільною довірою.

Загалом же політична система України в умовах війни поступово адаптується до нових викликів та реалій, зберігаючи в цілому демократичні принципи та цінності. Все це передбачає збалансування потреб оборони з правами та свободами громадян, а також забезпечення прозорості та підзвітності влади перед суспільством. Назагал варто визнати, що за вкрай складної ситуації, викликаній повномасштабною російсько-українською війною політичні інституції України не лише зберегли легітимність

і працездатність, а й модернізувалися, посилили координацію між всіма гілками влади та адаптувалися до нових викликів. Саме демонстрація політичними інституціями стійкості та здатності функціонувати в умовах в умовах повномасштабної війни стало важливим фактором у боротьбі за незалежність та збереження державності. Відтак діяльність українських політичних інституцій стала важливою складовою національної стійкості та запорукою міжнародної підтримки України.

Література:

1. Вибори в Україні готуються на 26 жовтня, – Порошенко. *Цензор Нет*. 2025. 17 лютого. URL: <https://censor.net/ua/n3536156>.
2. Громадянське суспільство України в умовах війни. Звіт за результатами дослідження. Грудень 2022 – січень 2023. Київ, 2023. 62 с. URL: <http://www.ucipr.org.ua/ua/publikatsii/doslidzhennia/gromadyanske-suspilstvo-ukrajini-v-umovakh-vijni>.
3. Зеленько Г. Інституційна спроможність України в умовах війни стенограма доповіді на засіданні Президії НАН України 23 серпня 2024 року. *Вісник НАН України*. 2024. №9. С. 49–58. DOI <https://doi.org/10.15407/vism2024.09.049>.
4. Зеленько Г. Трансформація політичного режиму в Україні під час повномасштабної російської збройної агресії. *Адаптивні зміни політичного поля України в умовах війни: монографія* Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса, 2023. С. 9–39.
5. Кобець Ю. Політична система України в умовах воєнного стану: проблеми ефективності. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. 2024. Вип. 16. С. 27–33. DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-2-4>.
6. Кондратенко О. Інститут Президента України: динаміка сфер компетенції. *Політичні дослідження*. 2023. №1(5). С. 87–107. DOI <https://doi.org/10.53317/2786-4774-2023-1-5>.
7. Кононенко Н. Інституційна спроможність українських урядів: проблеми ефективності та легітимності. *Політичні дослідження*. 2024. №2(8). С. 53–72. DOI <https://doi.org/10.53317/2786-4774-2024-2-3>.
8. Малисник О. Трансформація політичної системи України в умовах російсько-української війни. *Науковий журнал «Політикус»*. 2024. Вип. 4. С. 83–88. DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2024-5.12>.
9. Матвійчук А. Трансформація взаємовідносин громадянського суспільства і держави в Україні в умовах протидії російській агресії. *Політичне життя*. 2024. №4. С. 5–12. DOI <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2024.4.1>.
10. Наумкіна С. Переосмислення сучасних реалій українського політичного простору у воєнний час. *Матеріали Всеукраїнського круглого столу «Трансформація українського суспільства в цифрову еру»*, м. Одеса, 25.03.2022. С. 14–21.
11. Овчар І. Інститут президента в умовах воєнного стану. *Політичні дослідження*. 2023 № 1 (5). С. 108–122.
12. Огляд демократичних інститутів України під час війни. *Проміжний звіт – 2024*. URL: <https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/2024/12/Oglyad-demokratychnyh-instytutiv-Ukrayiny-pid-chas-vijny.pdf>.
13. Оцінка ситуації в країні, довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів, ставлення до виборів під час війни, віра в перемогу (лютий–березень 2025 р.). *Разумков центр*. 2025. 24 березня. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-stavlennia-do-vyboriv-pid-chas-viiny-vira-v-peremogu-liutyiberezen-2025r>.
14. Політична система України в умовах війни. Національний інститут стратегічних досліджень, матеріали круглого столу, 27.10.2022. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/politychna-sistema-ukrayiny-v-umovakh-viyny>.
15. Про правовий режим воєнного стану. Закон України 12.05.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
16. Рейтинг Зеленського: як змінився рівень довіри українців до президента. *РБК-Україна*. 2024. 14 жовтня. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/rejting-zelenskogo-k-zminivsia-riven-doviri-1728893015.html>.
17. Семенченко Ф. Владні повноваження органів місцевого самоврядування в українському суспільстві в умовах російської агресії. *Політичне життя*. 2024. № 3. С. 4–10. DOI <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2024.3.1>.

18. Уджмаджурідзе Г. Політична стабільність України в умовах воєнного стану: евристичний потенціал застосування інституційного підходу. *Науково-теоретичний альманах Грани*. 2024. 27(2). С. 124–129. DOI <https://doi.org/10.15421/172440>.
19. Українське волонтерство – явище унікальне. Йому завдячуємо суверенітетом. *Укрінформ*. 2017. 4 жовтня. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2324579-ukrainske-volonterstvo-avise-unikalne-jomu-zavdacuemo-suverenitetom.html>.
20. Як Росія маніпулює непроведенням виборів в Україні. Тисяча й одна версія російської пропаганди. *Укрінформ*. 2025. 13 квітня. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3859781-ak-rosia-manipulue-neprovedennam-viboriv-v-ukraini-tisaca-j-odna-versia-rosijskoi-propagandi.html>.
21. Adams N. Legitimacy, institutional functions, and the state system. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*. 2025/ 07 May. DOI <https://doi.org/10.1080/13698230.2025.2499357>.
22. Freedom House: Nations in Transit 2022 – Ukraine. (2022). URL: <https://freedomhouse.org/country/ukraine/nations-transit/2022>.
23. Schmelzle C. The Function of Political Institutions and the Concept of Legitimacy. URL: https://www.researchgate.net/publication/333321311_The_Function_of_Political_Institutions_and_the_Concept_of_Legitimacy.
24. Stolle D., Rotstein B. Political Institutions and Generalized Trust. *An Institutional Theory of Social Capital Chapter for the Oxford Handbook on Social Capital*. URL: https://www.researchgate.net/publication/247152024_Political_Institutions_and_Generalized_Trust.

Дата надходження статті: 01.09.2025

Дата прийняття статті: 22.09.2025

Опубліковано: 04.12.2025